

DİYARBAKIR'DAKİ KENTSEL YOKSULLUĞUN ANA BİLEŞEN ANALİZİ DÂHİLİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ*

ASSESSMENT OF URBAN POVERTY IN DIYARBAKIR WITHIN PRINCIPAL COMPONENT ANALYSIS

Yrd.Doç.Dr.Bahar Burtan DOĞAN**
Prof.Dr.M.Yusuf ÇELİK***

ÖZET

Yoksulluk, yüzyıllarca insanlık gündeminin en kritik sorunları arasında yer almış, tanımı ve içeriği, zamana ve mekâna göre kayda değer farklılıklar göstermiştir. Nitekim asırlarca bollukla, zenginlikle ve refahla birlikte anılan Diyarbakır'ın ismi, gün geçtikçe daha fazla fakirlikle, sefaletle, darlıkla ve muhtaçlıkla beraber telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Diyarbakır'daki yoksulluk algısı ve profilinin iktisadi boyutlarının analizi suretiyle kentin sorunlarına çözüm önerileri geliştirilmesine yönelik arayışlara katkı sağlamaktır. Çalışma kapsamında hazırlanan anket, kentte görece yüksek yoksulluk düzeyi ile ön plana çıkan 14 mahallede yaşayan 3.000 hanenin temsilcileriyle yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar toplulaştırılarak genelleştirilmiş ve Ana Bileşen Analizi'ne tabi tutularak Doğrusal Regresyon Analizi ve Pearson Korelasyon Yöntemi ile değişkenler arasındaki açıklama düzeyi ve ilişkiler bulunmuştur. Anketin sonuçları, katılımcıların yoksulluğun temel nedeni olarak işsizliği gördüklerini ortaya koymaktadır.

ABSTRACT

Poverty ranked among the most critical problems of humanity agenda for centuries, its definition and content indicated remarkable differences in respect to time and location. Thusly Diyarbakır's name, which had been memorialized with abundance, prosperity and welfare, began to be articulated with poverty, misery, stringency and neediness more and more day by day. The purpose of this study is to make contributions to the quests devoted to promoting solution suggestions to the city's problems by analysing the economic dimensions of the poverty perception and profile in Diyarbakır. The survey prepared within the context of the study was applied to the

* Çalışma, Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (DÜBAP) tarafından desteklenen "Diyarbakır'ın Yoksulluk Haritası Projesi" kapsamında temin edilen bilgi, belge, doküman ve verilere dayanılarak hazırlanmıştır.

** Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

*** Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Biyoistatistik & Tıbbi Bilişim Ana Bilim Dalı

representatives of 3.000 households by talking face to face, who live in 14 districts of the city which come into prominence with relatively high poverty level. The results obtained were generalized by aggregation and were processed by Principal Component Analysis and relations and the level of endorsement between the variables are obtained by Linear Regression Analysis and Pearson Correlation Method. Outcomes of the survey reveal that participants consider unemployment as the principal reason of their poverty.

Yoksulluk, Diyarbakır, İktisadî Kalkınma, Ana Bileşen Analizi, Bölgesel Kalkınma
Poverty, Diyarbakır, Economic Development, Principal Component Analysis, Regional Development

1. GİRİŞ

Yoksulluk, yüzyıllardır insanoğlunun gündeminde yer alan bir sorundur. İnsanoğlu tüm zamanlar boyunca yaşamını sürdürebilmek için sürekli ve – kriz, savaş, salgın, doğal afetler gibi zorunlu haller dışında – artan miktarlarda üretmiş, ancak yoksulluğu ortadan kaldıramamıştır. Diğer taraftan, Dünya geneli ölçeğinde her geçen gün daha fazla sayıda insanın yoksulluğun pençesine düştüğünü gösteren ampirik çalışmaların sayısı sürekli artmaktadır.

Yoksulluk hakkında değişik ideolojilerin, dünya görüşlerinin veya hayat felsefelerinin birbirlerinden farklı yaklaşımlar sergilemeleri nedeniyle, üzerinde uzlaşa sağlanmış ortak bir tanım geliştirilmesi bakımından güçlüklerle karşılaşmaktadır. Söz konusu güçlüklerin yol açtığı kavram karmaşasına rağmen günümüz itibarıyla yoksulluk, gelişmişlik ve refah düzeyleri ne olursa olsun, her ölçekteki tüm bireyler/insan topluluklarınca önemli bir sorun ve koşulları olduğu zaman sosyal patlamalara yol açan en kritik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Fert, aile, topluluk, mahalle, semt, şehir, bölge, ülke ve hatta küresel düzlemlerde değişik biçimlerde algılanabilen ve asgari standartları değişebilen yoksulluk, zaman ve mekâna göre de büyük farklılıklar gösterebilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden günümüze kadar uzanan zaman diliminde Dünya genelinde ciddi bir refah artışı yaşanmasına rağmen, nüfusun hiç de azımsanmayacak bir bölümünün, bu artıştan faydalanmak bir yana, sosyo-ekonomik durumlarının daha da geriye gittiği – daha doğru bir ifadeyle yoksullaştığı – gözlemlenmiştir. Bu nedenle de yoksulluk, gerek ulusal, gerekse de uluslararası tüm çevrelerin üzerinde giderek daha ağırlıklı bir şekilde durduğu ve ortadan kaldırılması yönünde uzlaşa sağladığı, bu amaçla daha kararlı irade sergilediği bir kavram olmuştur.

Söz konusu zaman diliminde yoksullukla eş zamanlı ve ağırlıklı olarak ulusal ve uluslararası ölçekteki akademik, entelektüel ve politik çevrelerin gündemini işgal eden bir diğer kavram ise; hiç kuşkusuz kalkınma olgusudur. Kalkınma çabalarının ortadan kaldırmayı veya en azından

asgariye indirgemeyi amaçladığı en temel hedefler arasında yer alan yoksulluk, özellikle de gelir dağılımında adaletin sağlanması ve toplumsal refah düzeyinin yükseltilmesi bağlamında iktisat biliminin temel uğraşı alanlarından biri haline gelmiştir. Kalkınmayla yoksulluğun ortadan kaldırılacağı yönündeki varsayım, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesini takip eden çeyrek asırlık dönemde iktisat politikalarının özünü teşkil etmiştir.

İlk bakışta akla gelen kanaatlerin aksine, yoksulluk sadece az gelişmiş ülkeleri ilgilendiren bir sorun değildir. Değişik yönleri bakımından gelişmiş ülkelerde de ortaya çıkabilen bir niteliği bulunmaktadır. Yoksulluğun ele alınma ve tanımlanma tarzları ile yöntemlerinde, dönemler ve konjonktürel gelişmeler çerçevesinde ciddi değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu bağlamda tarihsel gelişim süreci içerisinde yoksulluğun, maddi öğeler ve bağlantılı unsurların eksikliğini bireysel ve biyolojik açıdan baz alan mutlak temeldeki bir anlayıştan, toplumsal düzeydeki gelir seviyesini ve bir takım sosyal gereksinimleri de hesaba katan göreceli temeldeki bir anlayış dâhilinde ölçülmeye ve değerlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle, günümüze yaklaşıldıkça yoksulluğun bireysel ihtiyaçları baz alan tek boyutlu bir kavram değil, coğrafi, uluslararası, çevresel ve toplumsal faktörleri de hesaba katan çok boyutlu bir kavram olarak kabul görmeye başladığına tanık olunmaktadır. Dolayısıyla da yoksulluğun doğru bir şekilde tanımlanması, yoksulluğa yol açan faktörlerin objektif ve hatasız bir şekilde saptanması, yoksullukla mücadele yöntem ve stratejilerinin belirlenmesinde ve uygulanan politikaların başarı düzeyleri üzerinde doğrudan etki yapmaktadır.

Günümüz itibarıyla yoksulluk, Dünya üzerindeki en eski insan yerleşim alanlarından biri olan Diyarbakır'da da kendisini yoğun bir şekilde hissettirmekte ve yol açtığı ciddi iktisadî ve sosyo-politik sosyolojik sorunlarla Diyarbakır merkezli coğrafyadan ülke ve bölgeyi etkilemektedir. Yüzyıllar boyunca bollukla, varlıkla, refahla, bilimle, ileri medeniyetle anılan Diyarbakır, günümüzde özellikle de Türkiye'nin batısında fakirlik, sefalet, terör, taş atan ve lastik yakan çocuklar/gençlerle anılmakta; kent, ülke sorunlarının başkenti gibi algılanmaktadır. Bu geriye gidişin temel nedenlerinin başında yoksulluğun geldiği yaygın kabul görmektedir.

Bu çalışma, Diyarbakır'daki yoksulluk olgusunun iktisadî boyutları ile profilinin ortaya konulması ve kentin yoksulluk haritasının çıkarılması amacıyla başlatılmıştır. Literatürde en sıklıkla rastlanan yoksulluk tanımları ve sınırlarının Diyarbakır özelinde uygulanmasına, kentteki en yoksul kesimler tespit edilerek bu kesimlere yönelik destek programlarının hazırlanabilmesi için gerekli verilerin üretilmesine, yoksulluğa yol açan ekonomik, siyasal, toplumsal ve yapısal faktörlerin ortaya konulmasına, yoksulluğun azaltılması ve uzun vadede ortadan kaldırılması sürecinde izlenecek/izlenmesi gereken politika ve stratejilerin belirlenmesine yönelik çalışmalara katkı sağlanması, çalışmanın diğer hedefleri arasındadır.

Bu çalışma, yoksulluk olgusunun bir parçası olmayan çevrelerden ziyade, yoksulluktan muzdarip kitlelerin kendi yoksulluklarına yol açan

faktörler olarak neleri gördükleri perspektifinden hareketle başlatılmıştır. Zira bir sorunun çözümünü doğal olarak en iyi sorunu yaşayan ve sorunun bir parçası olanlar ortaya koyabilecektir. Diyarbakır'daki yoksullukla ilgili çalışmalarda ise daha çok yoksul olmayanların yoksul olanlara yoksulluklarının nedenleri olarak kendi dünya görüşlerini, öngörülerini/tespitlerini dayattıkları, bilimsel çalışmalarda dahi objektiflik endişesinin yoksullukla ilgili subjektif faktörleri büyük ölçüde dışladığı düşünülmektedir.

Diyarbakır'daki yoksulluk algısı ve profilinin ortaya konulması amacıyla gerçekleştirilen çalışma kapsamında, ilk olarak yoksullukla ilgili bir kavramsal çerçeve ve literatür taramasına yer verilmiştir. Güncel sosyo-ekonomik veriler başta olmak üzere kentin karakteristik özelliklerini gösteren diğer donelerin ortaya konulmasının ardından da sırasıyla çalışmanın saha araştırması kapsamında yapılan anketle ilgili temel bilgi, yöntem ve detaylar ile sonuçları ortaya konularak yorumlanmış, sonuçlar ana bileşenler tekniğine göre değerlendirilmiş ve çalışma kapsamında elde edilen sonuçlardan hareketle çözüm önerileri dile getirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yoksulluk dünyanın tüm coğrafyalarında ve tarihin tüm zamanlarında görüle gelmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Odabaşı, 2009: 11). Son yıllarda sosyal bilimcilerin araştırma gündemlerinin üst sıralarında yer almaya başlayan yoksulluk konusu, aslında insanlık tarihi kadar eski bir konudur. Hatta insanlık tarihi bir bakıma yoksullukla mücadele tarihidir. Yoksulluğu yenmek ve yoksulların refah düzeylerini arttırmak, her dönemde kamu politikalarının başlıca amacı olmuştur. Tarihsel süreçte kapsamı ve içeriği değişmekle birlikte, yoksulluk konusu gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkelerin ortak sorunu olmaya devam etmektedir (Gündoğan, 2008: 42). İnsanlık tarihi kadar eski bir konu olan yoksulluk, kalkınma ekonomisinin de önemli ilgi alanlarından birisidir (Taş ve Özcan, 2012: 423).

Kısaca değinmek gerekirse 19. yüzyıldan itibaren üç tarihsel yoksulluk sürecinin yaşandığını belirtmek yerinde olacaktır. Bu yoksulluk süreçleri şöyle sıralanabilir; 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında işçi sınıfı yoksulluğu söz konusudur, daha sonra 1945-70 döneminde yükselen refah düzeyinden pay alamayan (daha çok azınlıklar olmak üzere) “yoksulluk cepleri” ortaya çıkmıştır ve son olarak küreselleşmeyle bağlantılı olan günümüzdeki yoksulluk görülmeye başlamıştır (Cheal, 1996: 26'dan aktaran: Kesici, 2007: 124).

Her Dünya görüşünün yoksulluk kavramına farklı yaklaşması nedeniyle yoksulluk kavramının tanımlanması oldukça güçtür (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61). Yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle kavramsallaştırılmasında ve tanımlanmasında bazı güçlükler bulunmaktadır (Altay, 2005: 158). Ülkeden ülkeye, dönemden döneme refah düzeyindeki gelişmelere bağlı olarak farklılıklar gösteren (Kumar vd., 1996, s. 43'den aktaran; Canbay ve Selim, 2010: 628) ve farklı boyutları bulunan bir kavram

olan yoksulluk zamana ve mekâna göre değişen bir yapıya sahiptir. Bu değişken yapı yoksulluk olgusunun tanımını güçleştirirken, farklı boyutları dikkate alan tanımların varlığını da arttırmakta (Canbay ve Selim, 2010: 628), yoksulluk sosyal ve ekonomi bilimleri alanında yeniden tartışılmakta, tanımlanmakta ve kavramsallaştırılmaktadır (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 238). Bu bağlamda her ne kadar yoksulluk kavramı ile ilgili literatürde farklı görüşler yer alsa da, kavram ve türleri açısından bazı ortak noktalara rastlamak mümkündür (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61).

Yoksulluk nedir? sorusuna verilebilecek birçok yanıt bulunabilir. Yoksulluk; “açlıktır”, “eğitimsizliktir”, “barınacak bir evinin olmamasıdır”, “hasta olmak ve tedavi olamamaktır”, “hiçbir işinin olmaması ya da iyi bir işe sahip olamamaktır”, “kirliliğin suyun sebep olduğu hastalık nedeniyle çocuğunu kaybetmektir”, “gelecek korkusuyla yaşamak ve çocuklarının geleceğinden endişe duymaktır”, “umutsuzluktur”, “eşitsizliktir”, “özgür olamamaktır”, “siyasal yaşama katılamamaktır” (Gündoğan, 2008: 42–43). Nitekim “Yok” kökünden türetilen “yoksulluk” kavramını açıklamada kavramın bu kökeni oldukça açıklayıcı bir niteliğe sahiptir. “Yok” olma, “var” olmama, yoksulluğun temel tanımlayıcısıdır (Kunduracı, 2009: 11). Kelime anlamıyla yoksulluk, “az bir varlığa sahip olmak, muhtaç durumda bulunmak, ihtiyaç içinde olmak” durumlarını ifade etmektedir (Odabaşı, 2009: 11).

Etimolojik analizlere göre, yoksulluk kelimesinin kökü olan “yok” sözcüğü Orta Türkçe dönemine ait olup, “bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse vb., var karşıtı” anlamına gelmektedir (Gülensoy, 2007: 1153). Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü’nde ise yoksulluk “Geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), yoksuz, fakir, fukara, zengin, varlıklar karşıtı” olarak tanımlanan yoksul olma durumunu, yoksuzluğu, sefilliği, sefaleti, fakirliği tarif etmektedir (Türk Dil Kurumu web sitesi, Erişim: 25.12.2012).

En genel anlamıyla yoksulluk, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel gereksinmelerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır (Şenses, 2002: 62). Bir başka deyişle; sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Başka dillerde bu durumu ifade etmek için kullanılan kelimelerde de (örn. İspanyolca *pobreza*, Arapça *fakr*) yoksulluk ile yaşam için gerekli olan şeylerden mahrum olma bağlantısı bulunmaktadır. Bu mahrumiyet yaşam için ya da yaşamı sürdürmek için gerekli olan şeylerle ilgili olmalıdır. ... Yoksulluk, çok boyutlu bir niteliğe sahiptir ve bu nedenle farklı şekillerde tanımlanabilir. Lipton, özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanarak yoksulluğu belirli bir düzeyin altında kişi başına özel tüketimin söz konusu olduğu durum olarak (tüketim yaklaşımı) tanımlamaktadır. Drewnowski, yoksulluğu kişilerin ve hane halkının kendileri için uygun görecekları bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmalarını şeklinde (sübjektif yoksulluk) ya da asgari yaşam standardının gerektirdiği temel

gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak (gelir yoksulluğu) tanımlarken World Bank, yoksulluğun geleneksel tanımını yapmaktadır: yoksulluk asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Başka bir ifadeyle yoksulluk maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektir gelirden yoksun olma halidir (Aktan ve Vural, 2002: 1-3).

Yoksulluk, yaşamın temel araçlarından yoksun olmaktır; yoksullar normal koşullar altında bile olsa kendilerini düzgün şekilde besleyemeyen, giydiremeyen ve bunun sonucunda ölüm riskini taşıyanları ifade etmektedir. Dünyanın bazı yerlerinde bu türdeki aşırı yoksulluk hüküm sürerken, daha yüksek genel yaşam düzeylerinin başarıldığı ülkeler için bu kabul edilemez bir tanım olmaktadır (MacPherson ve Silburn, 1998: 2).

Yoksulluğun klasik bir tanımı, onu; temel tüketim ihtiyaçları veya bunları tatmin etmek için gereken gelir bakımından ölçülen “minimal yaşam standardına erişmeye muktedir olunmaması” olarak görmektedir. Bu nedenle yoksulluk, bireylerin, hane halklarının veya toplulukların tamamının temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynaklara komuta etmedeki başarısızlık ile karakterize edilmiştir. Tüketim temelli yoksulluğun sınırları, öncelikle refahın fiziksel ölçütleri ile ilgilidir. Temel fizyolojik kriterleri karşılamak için minimal tüketim standartlarına erişmedeki acziyet, çoğu kez mutlak yoksulluk veya yoksunluk olarak isimlendirilmektedir. Bu en doğrudan şekliyle, yemek için yeterli miktarlara sahip olunmaması veya açlık ya da beslenme yetersizliği olarak ifade edilmektedir (May, 2001: 3).

Daha önce de vurgulandığı üzere yoksulluk tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi güç bir kavramdır ve yoksulluğun çeşitli görünüşleri vardır. Gelir ve sürdürülebilir bir geçim sağlamaya yetecek üretim kaynaklarının yokluğu başta olmak üzere; açlık ve yetersiz beslenme, sağlıklı olmama, eğitim ve diğer temel hizmetlere ulaşamama veya sınırlı ulaşma, hastalık ve buna bağlı olarak ölümlerin artması, evsizlik ve yetersiz barınma koşulları, güvenli olmayan çevre koşulları ile sosyal ayırım ve dışlama olarak tanımlanabileceği gibi, yoksulluk aynı zamanda karar alma süreçlerine ve ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama katılımdan yoksun olmayla da tanımlanmaktadır (KSSGM, 2001: 184). Bu perspektiften bakıldığında, yoksulluk ekonomik boyutunun yanı sıra sosyo-kültürel, felsefi, politik ve hatta ahlakî boyutları da içeren karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkmakta ve farklı parametrelere göre değişik şekillerde tanımlanabilmektedir. Bir kez daha altını çizmek gerekirse; sosyolojik araştırmalarıyla tanınan İngiliz Benjamin Seebohm Rowntree XX. yüzyılın başında yoksulluğu “Toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” (Field, 1983: 51) olarak tanımlamıştır.

Günümüzde yoksulluk tartışmaları ağırlıklı olarak iki temel ekseninde gelişmektedir. Bunlardan ilki, yoksulluğun kavramlaştırılması ve ölçülmesi çabaları, bir diğeri de yoksullukla mücadeledir. 90’lı yıllardan itibaren yoksulluğun küresel bir sorun olarak algılanmaya başlanmasıyla, hem bu

kavramlaştırma ve ölçme çabalarına hem de yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesine uluslararası kuruluşların da yoğun bir biçimde katkı vermeye başladıkları gözlenmektedir (Gündoğan, 2008: 42). Artık yoksulluk, Birleşmiş Milletler Örgütü'nce dünyadaki en önemli 12 genel sorundan biri (Dansuk, 1997: 1) olarak kabul edilmektedir. Tarihsel gelişim süreci içerisinde maddi yoksunluğun ötesine geçerek yaklaşık bir asır sonra Birleşmiş Milletler tarafından “Yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumu” (UNICEF, 2004: 16) şeklinde tanımlanmıştır. Yol açtığı çok boyutlu olumsuz sonuçlar nedeniyle yoksullukla mücadele edilmesi konusunda genel bir kabulün olduğu söylemek mümkündür (Alcock, 1997: 9). Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler tarafından 2000 yılında ilan edilen ve 2015 yılına kadar erişilmesi öngörülen “Binyıl Kalkınma Hedefleri”;

- Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak,
 - Herkes için evrensel ilköğretim sağlamak,
 - Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadının güçlendirilmesini sağlamak,
 - Çocuk ölümlerini azaltmak,
 - Anne sağlığını iyileştirmek,
 - HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele,
 - Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak,
 - Kalkınma için küresel bir ortaklık kurmak,
- şeklinde ortaya konulmuştur (Kusek ve Rist, 2010: 4).

Daha önce de altı çizildiği üzere, zenginlik ve yoksulluk temelde göreceli niteliktedir ve yoksulluk kavramı bir bütün olarak toplumun kabul edilebilir bir asgari yaşam standardını neyin oluşturduğu konusundaki tercih ve beklentilerini yansıtır. Yaşamı sürdürmek için gerekli olan asgari gıda, barınak ve giyim ihtiyacı, içinde bulunulan zamana ve topluma göre büyük değişiklikler gösterebilmektedir (Dinçoflaz,2009: 15). Bu değişkenliklerden kaynaklanan subjektivite ve muğlâklıklar, yoksulluğun tanımlanmasında olduğu kadar ölçülmesinde de farklı yöntemler ve endeksler geliştirilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Söz konusu süreçte kişi, bölge, ülke ve küresel ölçeklerde karşılaştırma yapılmasına elverişlilik sorunu başta olmak üzere ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Ancak ne kadar zor olursa olsun, bilimselliğin gerekleri ve gündelik hayata uygulanabilmesi açısından ölçülebilirlik kriterinin yerine getirilmesi zorunludur. Gerçekten de, yoksulluk düzeyi bakımından ülkelerarası veya aynı ülke içinde dönemler arası karşılaştırmalar yapılabilmesi, toplam nüfus içinde kimlerin yoksul olarak isimlendirileceğine karar verilmesini gerektirmektedir (Kumar vd., 1996, s. 43'den aktaran; Canbay ve Selim, 2010: 628).

Yoksulluk analizlerine hâkim olan ana perspektif, yoksul olanlarla olmayanları birbirlerinden ayırt etme fonksiyonunu yerine getirebilecek bir

sınır, bir çizgi belirlenmesi ve bu eşğin altında kalanların yoksul kabul edilmesi şeklindedir. Yoksulluğun ölçümü, daha önce değinilen yoksulluk göstergelerinin de kullanımıyla, yoksulluğun sınırlarını belirleyerek kimlerin yoksul olup olmadığına karar verilmesi sürecini kapsamaktadır. Bu noktada önemli olan yoksulluğu objektif olarak ölçebilecek mekanizmaları kullanabilmektir. Yoksulluğun ölçülmesinde sıklıkla gelir ve tüketimi ölçen yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerde hane halklarının gelirleri veya tüketimleri yoksulluk için belirlenen düzeylerin altında kalır ise söz konusu hane halkları yoksul olarak nitelendirilmektedir. Bu düzeyler hane halkının temel gereksinimlerini karşılamaya yetecek bir gelir/harcama düzeyi olarak tanımlanabilir. Bu düzey yoksulluk sınırı olarak nitelendirilmektedir. (Odabaşı, 2009: 20–21). Diğer bir ifadeyle, günümüzde eğer bir şahsın geliri onun temel ihtiyaçlarını karşılayacak seviyenin altına düşüyorsa, o şahıs yoksul kabul edilir. İşte bu asgari seviyeye “yoksulluk sınırı” (poverty line) denilmektedir (Ekin, 2000: 78).

Yoksulluk sınırı ile ilgili çalışmalarda genelde izlenen yol, kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gereken minimum standart geçinme düzeyinin belirlenmesi yönündedir. Yaş, cinsiyet ve yaşanan yerleşim yerine göre bu tür gereksinimler bireysel olarak farklılık gösterebilmektedir. Minimum standart geçinme düzeyinin belirlenmesinde, kişinin günlük asgari alması gereken kalori miktarı ve bu kaloriyi alabilmesi için yapması gereken harcama dikkate alınmaktadır. (Erdoğan, 2002: 363). Bu bağlamda, gelire bağlı olarak yapılan geleneksel tanım dâhilinde yoksulluğu “asgari yaşam standardına erişememe durumu, başka bir ifadeyle maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekt gelirden yoksul olma hali” (Cafrı, 2009: 6) olarak ifade eden Dünya Bankası’nın 1990’daki çalışmasına göre bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 k/cal “mutlak yoksulluk sınırı” olarak tanımlanmıştır. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 \$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için bu sınır 2 \$, Türkiye’nin dâhil olduğu ve Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4\$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 \$ olarak belirlenmiştir (DPT, 2001: 104).

Gelir yaklaşımı veya parasal yaklaşım olarak nitelendirilen perspektif çerçevesinde belirlenen bir gelir düzeyinin altında kalanlar yoksul kabul edilmektedir. Özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanarak yoksulluğu kişi başına özel tüketimin belirli bir düzeyin altında olduğu durum (Aktan ve Vural, 2002: 3) şeklinde tanımlayan bakış açısı ise; literatürde tüketim yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır. Son yıllarda gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerdeki gözlemler, yoksulluğun gelire veya tüketim harcamalarına indirgenemeyecek kadar geniş ve çok boyutlu bir kavram olduğunu ortaya koymuş ve bu nedenle de yoksulluğun tanımlanmasında yeni arayışlara yol açmıştır (Önder ve Şenses, 2005: 206). Gerçekten de yoksulluğun tanımı literatürde en çok gelire bağlı olarak yapılmaktadır. Tabii ki gelir, doğru tanımlandığı takdirde, yoksullukla çok yakından ilişkilidir. Ancak, yoksulluğu sadece gelire ilişkilendirmek, Sen’e göre, doğru değildir. Örneğin çocuk ölüm oranları, yetersiz beslenme, okuryazar olmama gibi

göstergeler artık Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporları'nda yer alan yoksulluk endekslerinde önemli yer tutmaktadır. 1992 yılından itibaren yapılan bu değişikliklerde Amartya Sen'in önemli katkıları olmuştur (Kirmanoğlu, 2005: 27).

Yoksulluğun ölçülmesinde 2000'li yıllarda “gelir yoksulluğu” kavramından “insani yoksulluk” kavramına; “tek boyutlu” yoksulluk tanımlarından “bileşik endeks”lere doğru bir geçiş yaşanmıştır (Altay, 2005: 163). En yaygın olarak kullanılan yoksulluk sınırı tanımlamaları mutlak ve göreceli yoksulluk tanımları ile insani yoksulluk yaklaşımıdır. Daha önce açıklanan mutlak, göreceli ve insani yoksulluk kavramlarından yola çıkılarak yapılan hesaplamalar ile kişinin mutlak anlamda yaşamını sürdürmekte bir zorlukla mı karşı karşıya olduğu, yoksa içinde yaşadığı topluma nispeten ihtiyaç içinde mi bulunduğu ve insani yaşam koşulları ve sosyal imkânlarla erişim bakımından herhangi bir yoksulluk yaşayıp yaşamadığı hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olabilecektir. Nitekim çoğu zaman söz konusu ölçüm tanımlamalarından yalnızca birinin kullanımı yetersiz kalmakta, yoksulluk gibi çok bileşenli bir olguyu tam anlamıyla ölçmemekte ve bu durum karma bir yaklaşımın kullanımını zorunlu kılmaktadır (Odabaşı, 2009: 21). Bu bağlamda, Yoksul Kişi Oranı (Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi), Yoksulluk Açığı, Sen, Foster, Greer ve Thorbecke, Watts, Sen- Shorrocks ve Thon, Kakwani, Thon, Chakravarty, Thomas, Hemming ve Ulph endeksleri ile Gini Katsayısı, bu alanda yürütülen çalışmalar sonucunda geliştirilen belli başlı yoksulluk ölçüm araçlarıdır.

Değinilmeden geçilemeyecek önemi haiz iki konu da açlık ve yoksulluk sınırı kavramlarıdır. Bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için alması gerekli temel gıda maddelerinden oluşan sepetin maliyeti “açlık sınırı”, kişinin iyi beslenme yanında ihtiyaç duyduğu giyim, barınma, ulaştırma, haberleşme gibi minimum yaşam düzeyini ya da temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri satın alırken ödemesi gereken para veya başka bir deyişle asgari düzeyde bir yaşam kalitesine sahip olabilmesi için yapması gereken minimum harcama miktarı ise “yoksulluk sınırıdır”. ... Satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmıştır. Eşdeğer fert başına tüketim harcaması, satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$'ın altında kalanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2008: 35).

Kavramsal çerçeve kapsamında son olarak vurgulanmak istenen husus ise; etkin bir yoksulluğu azaltma stratejisinin açık ve tutarlı bir yaklaşıma dayalı stratejik düşünmeyi gerektirmesidir. Yoksulluk bütün boyutları ile ele alınmalı ve buna uygun yöntemlerle azaltılmalıdır. Yoksulluğu azaltma stratejisi beş aşamayı içermelidir:

- (1) Yoksulluğun tüm boyutları ile tanımlanması;
- (2) Yoksulların, yoksulluk sınırının ve sosyal kategorilerin tanımlanması;

- (3) Yoksulluğun ölçümünde kullanılan metot ve yöntemlerin seçilmesi;
- (4) Yoksulluğa yol açan yapısal ve dinamik faktörlerin analiz edilmesi;
- (5) Uygulanacak politika ve programların formüle edilmesi ve seçimi (Aktan ve Vural, 2002: 563).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Yoksulluk olgusunun farklı yönleri ve boyutları hakkında gerek yerli gerekse de yabancı literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Kavramsal temeldeki soyut incelemelerin ve farklı olgularla korelasyonların haricinde – literatür taramamızda kapsam dışı bırakılmıştır –, yoksullukla ilgili çalışmaların azımsanmayacak bir bölümü, bizim çalışmamızın da dâhil olduğu, mekânsal bazda farklı ölçeklerde yapılan somut saha araştırmalarıdır. Nitekim farklı ölçeklerdeki yerleşim birimleri hakkında son yıllarda kaleme alınan Kule ve Es’in “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği”, Özbek Sönmez’in “Concentrated Urban Poverty: The Case of Izmir Inner Area, Turkey”, Pınarcıoğlu ve Işık’ın “Not Only Helpless But Also Hopeless: Changing Dynamics of Urban Poverty in Turkey, the Case of Sultanbeyli”, Eş ve Güloğlu’nun “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”, Yıldız ve Alaeddinoğlu’nun “Yoksulluk ve Göç: Hakkari Örneği”, Bıçkı’nın “Türkiye Kırsalında Yoksulluk Sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü Örneği” ile “Analysis of Urban Poverty by Cultural Factors: An Overview on Bursa Case”, Kaya’nın “Ağrı Kent Profilinde Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Kentsel Yoksulluk”, Arslan’ın “Kırsal Türkiye’de Değişmeyen Tek Şey Yoksulluk: 17 Yıl Öncesi ve Sonrası İle Ankara/Güdül-Kavaközü Köyü”, Yaşar’ın “Elazığ Yoksulluk Haritası Projesi”, Açıkalın’ın “Poverty and The Social Mobility Chances of Youth Generations: A Case Study in İstanbul and Gaziantep”, Işık ve Mert’in “İşsizlik ve Yoksulluk Sorununu Çözmeye Yönelik İstihdam/Gelir Garantisi Politikalarının Uygulanabilirliği: Antalya Örneği”, bu kapsamda zikredilebilecek çalışmaların bazılarıdır. Ayrıca; ülkemizdeki yerleşim birimleri bazında yoksulluğu konu alan onlarca yüksek lisans ve doktora tezi kaleme alındığı görülmektedir. Yoksulluğun ekonomik ve sosyal boyutlarıyla mahalle, köy, kent ve bölge gibi muhtelif yerleşim birimleri ölçeklerinde ele alındığı bu çalışmalarda ayrıca kentsel – kırsal yoksulluk, yoksulluk ve küreselleşme, yoksulluk ve gelir dağılımı, yoksulluk ve enformel sektör, yoksullukla mücadeleyle yönelik plan, program, yöntem ve politikalar, yoksulluk ve sosyal yardımlar, yoksullukla mücadelede kamu kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının misyonları, kadın ve çocuk yoksulluğu, yoksulluk ve göç, yoksulluk ile suç, şiddet ve terör ilişkileri konuları ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Bigsten ve Shimeles’in “The Persistence of Urban Poverty in Ethiopia: A Tale of Two Measurements”, Bashar ve Rashid’in “Urban Microfinance and Urban Poverty in Bangladesh”, Bishop ve arkadaşlarının “Economic Transition And Subjective Poverty In Urban China”, Freidani’nin

“Amartya Sen, the World Bank, and the Redress of Urban Poverty: A Brazilian Case Study”, Marquesa ve arkadaşlarının “Networks and Spatial Segregation In The Production of Urban Poverty in Saˆo Paulo”, Ramessur ve arkadaşlarının “Roads and Poverty: New Evidences from Africa” isimli eserler ise; yabancı literatürde dikkatimizi çeken çalışmalardır.

Literatürde Diyarbakır'daki kentsel yoksulluğu irdeleyen az sayıdaki çalışmalarda ise konuya iktisadî boyuttan ziyade ağırlıklı olarak sosyolojik perspektifle yaklaşıldığı, yoksulluğun en fazla göç olgusu ile ilişkilendirildiği, kentteki kadın ve çocuk yoksulluğu üzerinde durulduğu, yoksulluk, suç ve terör ilişkisinin ele alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Melih Ersoy ve Tarık Şengül'ün “Kente Göç ve Yoksulluk – Diyarbakır Örneği” ile Rüstem Erkan ve Mazhar Bağlı'nın “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, bu kapsamda isimleri zikredilebilecek eserlerdir. Hatice Kurşuncu'nun “Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği” isimli çalışması ise; Diyarbakır'da yoksulluk alanında yürütülmüş pilot ölçekli bir araştırma olarak göze çarpmaktadır. Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SYMSKD) tarafından gerçekleştirilen ve kentteki yoksulluğu zorunlu göçlere bağlayan “Diyarbakır Kent Yoksulluk Haritası” araştırması ise; son dönemde bu alanda Diyarbakır'da bugüne kadar yürütülmüş en kapsamlı çalışma olarak dikkat çekmektedir.

4. DİYARBAKIR'IN GÜNCEL SOSYO-EKONOMİK VERİLERİ

Doğuda Batman, güneyde Şanlıurfa ve Mardin, kuzeyde Elazığ ve Bingöl, batıda Malatya ve Adıyaman, kuzeydoğuda Muş illeriyle komşu olan Diyarbakır'ın yüzölçümü 15 057,88 km² (TÜİK, 2011: XI) olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, 37 derece 30 dakika ve 38 derece 43 dakika kuzey enlemleriyle, 40 derece 37 dakika ve 41 derece 20 dakika doğu boylamları arasında yer almaktadır. ... İl merkezinin denizden yüksekliği 670 m.dir. İl topraklarının % 45'i sürüme elverişlidir. Toprakların % 95'i ise tarıma elverişli nitelik taşımaktadır. % 37'sini dağların kapladığı il alanında ovaların payı % 31 dolaylarındadır. Türkiye'nin nüfus bakımından gelişmiş kentlerden bir olan Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Torosların güneyinde kalmaktadır. Dicle Irmağı ile Güneydoğu Toroslar arasında uzanan geniş alana Diyarbakır Havzası denir. Bu bölümün güneyinde ise orta yükseklikteki dağlardan oluşan Mardin yükseltisi yer alır. Kuzeybatı Güney doğrultusunda uzanan Karacadağ yükseltisi, Diyarbakır Havzasıyla batıdaki Şanlıurfa yaylasını birbirinden ayırır. Sönmüş bir volkan olan Karacadağ 1.954 m. yüksekliği ile yörenin en yüksek noktasıdır. Bölgenin batı sınırını Fırat Nehri oluşturur. Doğuda yer alan Ambar ve Göksu Çayları Dicle Nehri'ne karışır. Batısında Şanlıurfa, Güneydoğusunda Mardin kuzey batısında Elazığ ve doğusunda Batman illeri bulunan Diyarbakır'da, karasal iklim gözlenir. Gündüz ile gece arasında belirgin sıcaklık farkları yaşanır. Doğal bitki örtüsü ve Orman alanları gelişmemiştir. Daha çok makilik ve çalılık alanları gözlenmektedir (Öztürk ve Çelik, 2008: 127).

Diyarbakır'ın güncel sosyo-ekonomik durumunun fotoğrafının gözler önüne serilmesinde, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) kentin demografisi, eğitim, öğretim, sağlık ve iktisadî yapısı ile ilgili fikir sahibi olunmasını sağlayacak verilerinden istifade edilecektir. Bu kapsamda, 2011 yılı verilerine göre Türkiye toplam nüfusunun (74.724.269 kişi) % 2,1'i (1.570.943 kişi) Diyarbakır il sınırları içerisinde yaşamaktadır. Kentin şehirleşme oranı % 72,08 olup, bu oran bakımından Türkiye ortalamasının gerisinde, nüfus artış oranı ve nüfus yoğunluğu açısından ise Türkiye ortalamasının üzerindedir. Nüfusunun % 36,1'i 15 yaşın, % 47,2'si ise 18 yaşın altında olan Diyarbakır, bu alanda % 25,6 düzeyindeki Türkiye ortalamasını da gerisinde bırakmıştır. Net göç verileri bağlamında dışarıya göç veren bir il olan Diyarbakır'da ikamet edenlerin Diyarbakır nüfusuna kayıtlı olanların oranı % 85,1 olup, ikamet edilen il ile nüfus kaydı aynı ilde olanların Türkiye geneli için oranı ise % 60,9'dur.

Hiç kuşkusuz ki toplumsal yapının profilinin daha detaylı ve derinlemesine ortaya konulabilmesi için demografik verilerin farklı kriterler baz alınarak detaylandırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, medeni durum, eğitim, sağlık, iktisadî ve kültürel açıdan ortaya konulacak veriler, Diyarbakır'da ikamet eden halkın sosyal durumunun gözler önüne serilmesini ve aynı kriterler dâhilinde Türkiye genelindeki verilerle kıyaslama yapılmasına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda; TÜİK'in Diyarbakır'da 15 yaşının üzerindeki kesimin medeni durumları ile ilgili verileri göstermektedir ki Türkiye verilerinin aksine Diyarbakır'da 15 yaşının üzerindeki erkek nüfus kadın nüfustan farklıdır. Türkiye geneli için 15 yaş nüfusun % 49,88'i erkek, % 50,12'si kadın iken, Diyarbakır için 15 yaş üzerindeki toplam nüfus içerisinde erkeklerin oranı % 50,35, kadınların oranı ise %49,65'tir. Ayrıca Diyarbakır'da gerek erkeklerde, gerekse de kadınlardaki hiç evlenmemişlik durumu Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye genelinde erkeklerin % 15, 77'si, kadınların ise % 11, 67'si hiç evlenmemiş iken, Diyarbakır'da bu oranlar erkekler için % 21,62, kadınlar için ise % 18,12'dir. Bunun yanı sıra, Türkiye genelinde erkeklerin evlilik oranı %32,09, kadınların evlilik oranı % 32, 04 iken, bu oranlar Diyarbakır için sırasıyla % 27,95 ve % 28,10'dur. Türkiye genelinde eşi vefat eden erkeklerin oranı % 0,77, kadınların oranı % 4,65 iken, Diyarbakır için ise bu oranlar sırasıyla % 0,46 ve % 2,95'tir. Diğer taraftan, Türkiye genelinde erkekler için % 1,25, kadınlar için %1,76 olan boşanmışlık oranı Diyarbakır için sırasıyla % 0,32 ve % 0,48'dir. Bu veriler göstermektedir ki, Diyarbakır için boşanma oranları da hem erkekler hem de kadınlar için Türkiye ortalamalarının yaklaşık üçte biri kadardır. Bu verilerin tamamı değerlendirildiğinde dikkati çeken husus hiç evlenmemişlik oranlarının yüksekliği olup, bu oranların görece yüksekliğinin en önemli nedenlerinden biri, hiç kuşkusuz ki yoksulluktur.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2011 yılı verilerine göre Diyarbakır nüfusunun yaş ve cinsiyete göre dağılımı ile ilgili veriler göstermektedir ki, Diyarbakır nüfusunun % 23,9'u 0-9, % 47,23'ü 0-19, % 57,28'i ise 0-24 yaş grubunda olup, buradan da açıkça anlaşılacağı üzere oldukça genç ve dinamik bir demografik yapısı bulunan kent nüfusunun yarısından fazlasını eğitim çağındaki çocuklar oluşturmaktadır.

Kentin eğitim düzeyi ile ilgili veriler ise; Diyarbakır'ın toplam nüfusunun % 8,8'inin okuma yazma bilmediğini, % 29,8'inin okuma yazma bilmekle birlikte herhangi bir okul bitirmediğini, % 10, 5'inin ilkokul, % 16,5'inin ilköğretim, % 1,8'inin ortaokul, % 10,8'inin lise, % 4'ünün yüksekokul, fakülte veya dengi okul, % 0,2'sinin yüksek lisans, % 0,1'inin ise doktora mezunu olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer eğitim verileri bağlamında ise, Diyarbakır genelinde; 2010–2011 öğretim yılı itibarıyla toplam 1.996 ilk ve orta dereceli okul, 481.618 öğrenci, 17.942 öğretmen, 2009–2010 öğretim yılı itibarıyla yükseköğretim kurumlarında kendi biriminde görevli 1.416 öğretim elemanı bulunmaktadır. 2009 yılı itibarıyla Diyarbakır'da toplam 16 halk kütüphanesi mevcuttur. Aynı yıl itibarıyla Türkiye geneli için 275 kişi olan 1.000 kişi başına halk kütüphanelerinden yararlanma sayısı, Diyarbakır için 311 kişidir.

Sağlıkla ilgili sektörel göstergeler açısından Diyarbakır'da 2010 yılına ait veriler ve kentin Türkiye sıralamasındaki yerini gösterir rakamlar ise sırasıyla şöyledir: kamu hastanesi sayısı; 14 (20'nci, 2 il ile birlikte), özel hastane sayısı; 7 (17'nci), kamu hastanelerindeki yatak sayısı; 3.211 (10'uncu), özel hastanelerdeki yatak sayısı; 400 (15'inci) , toplam hastane sayısı; 21 (16'nci), hastanelerdeki toplam yatak sayısı; 3.611 (10'uncu), uzman hekim sayısı; 1.016 (13'üncü), pratisyen hekim sayısı; 779 (8'inci), asistan hekim sayısı; 350 (11'inci), toplam hekim sayısı; 2.145 (11'inci), diş hekimi sayısı; 215 (22'inci), eczacı sayısı; 342 (20'nci), sağlık memuru sayısı; 1.529 (13'üncü), hemşire sayısı; 2.227 (11'inci), ebe sayısı; 925 (14'üncü). Bu verilere göre Diyarbakır, diş hekimi ve yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı haricinde 81 vilayet içerisinde hep ilk 20 içerisinde yer almıştır. Bu durum, Diyarbakır'ın sağlık hizmetleri açısından Türkiye geneli içerisinde küçümsenmeyecek bir konuma sahip olduğu, kentin sağlık hizmetleri açısından bölgeye hizmet verdiğinin de bir göstergesi şeklinde yorumlanabilecektir. 2010 yılı itibarıyla Diyarbakır'da yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı ise 236 olup, bu rakam Türkiye geneli için 250 kişidir.

Kültürel veriler yönünden, 2010 yılı itibarıyla Diyarbakır'da toplam 3 müze bulunmakta olup, bu üç müzedeki toplam 96.622 eser 29.270 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Yine 2010 yılı itibarıyla Diyarbakır'da toplam 20 sinema (Türkiye sıralamasında 19'uncu), 2 tiyatro (33 il ile birlikte Türkiye sıralamasında 21'inci) salonu, 1.959 sinema (Türkiye sıralamasında 26'nci), 701 tiyatro koltuğu (Türkiye sıralamasında 40'ıncı) bulunmakta olup, 583 sinema (Türkiye sıralamasında 10'uncu), 239 tiyatro gösterisi (Türkiye sıralamasında 15'inci) 323.283 sinema (Türkiye sıralamasında 18'inci), 47.554 tiyatro seyircisi (Türkiye sıralamasında 16'ıncı) tarafından takip edilmiştir. Bu çerçevede Diyarbakır, sinema ve tiyatro sayısı, bu tesislerdeki koltuk, gösteri ve seyirci sayısı bakımından 81 vilayet arasında sürekli olarak ilk 40 içerisinde yer aldığı, hatta çoğunlukla ilk 20 il içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu veriler, kentin yüzyıllar öncesinden günümüze uzanan kültürel zenginliğini özellikle de terör olaylarının yoğunlaşmasını takip eden gerileme sürecinde dahi koruduğunun bir göstergesi olarak algılanabilecektir.

Diyarbakır'ın diğer bazı sosyo-ekonomik verileri ise Tablo-1'de özetlenmiştir¹ (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2012: 6-8):

Tablo 1: Diğer Bazı Sosyo-Ekonomik Verileriyle Diyarbakır

Kriter	Yıl	Diyarbakır Verisi	Türkiye Verisi	Diyarbakır'ın Türkiye Sıralamasındaki Yeri
Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi (Kwh)	2011	793	2.334	77
Bin Kişi Başına Otomobil Sayısı	2010	26	102	68
Bir Milyon Nüfusta Trafik Kazası Sayısı	2011	950	1.584	71
İşsizlik Oranı (%)	2009	20,60	14	2
İthalat ² (1.000 ABD Doları)	2011	62.816	240.841.676	49
İhracat ³ (1.000 ABD Doları)	2011	169.672	134.906.869	35
Kişi Başına İthalat (ABD Doları)	2011	40	3.223	69
Kişi Başına İhracat (ABD Doları)	2011	108	1.805	61
Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri (TL)	2010	971	1.086	51
Kişi Başına Canlı Hayvanlar Değeri (TL)	2010	565	636	60
Kişi Başına Hayvansal Ürünler Değeri (TL)	2010	351	517	64
Belediyelerde Kişi Başına Temin Edilen Günlük Su Miktarı (litre/kişi-gün)	2010	235	217	34

Tablo-1'deki veriler, Diyarbakır'ın genel hatları itibarıyla Türkiye sıralamasında görece gerilerde kaldığını ortaya koymaktadır.

5. DİYARBAKIR'DA KENT YOKSULLUĞUNUN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ VE PROFİLİ

Diyarbakır'daki kent yoksulluğunun karakteristik özelliklerinin belirlenerek niteliği, profili ile boyutlarının ortaya konulması ve politika önermeleri için dayanak oluşturması amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın detayları aşağıda sunulmuştur:

5.1. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Diyarbakır'daki kent yoksulluğunu konu alan bu çalışmada veri toplama aracı olarak, anket ve yazılı kaynaklara başvurma (literatür inceleme) teknikleri kullanılmıştır. Hazırlanan anket, Diyarbakır'da yoksulluğun görece yüksek düzeyde olduğu Fatih, Kaynaratepe, Körhat, Muradiye, Yeniköy, Yunus Emre, Ali Paşa, Cevat Paşa, İskenderpaşa, Seyrantepe, Sanayi, Şehitlik, Melikahmet ve Karpuzlu olmak üzere toplam 14 mahalledeki 3.000 hanede yüz yüze görüşme tekniğiyle uygulanmıştır.

Durum tespitini amaçlayan betimleyici nitelikteki bu çalışmada, imkânlar nispetinde neden-sonuç ilişkileri de kurulmak suretiyle yoksulluk

¹ Tablo, Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın İstatistiklerle Şanlıurfa – Diyarbakır (2012) isimli eserindeki veriler baz alınarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

² 34.283.585.095 ABD Dolarlık gizli ve 1.587.277 bilinmeyen veri hesaplamaya dâhil edilmemiştir.

³ 83.535 ABD Dolarlık belirsiz veri hesaplamaya dâhil edilmemiştir.

sorununa yol açan faktörlerin mümkün olan en geniş ölçekte irdelenmesine gayret gösterilmiştir.

Çalışmanın temelini oluşturan ankette, Diyarbakır'daki yoksulluğun betimlenmesi ile ilgili sorular yer almıştır. Anket sorularının, aile reisi özelinde tüm aileyi kapsayan soruları içermesine, yaş, cinsiyet, doğum yeri, iş gibi belirli değişkenleri kapsayan olgusal sorular içermesine azami özen gösterilmiştir. İki bölümden oluşan anket uygulamasında 3.000 ailenin temsilcisine 42 klasik anket sorusu 23 tutum ölçeği sorusu olmak üzere 65 soru sorulmuştur. Birinci bölüm, anketin katılımcılarının kişisel özelliklerinin öğrenilmesi amacıyla 42 soru içermektedir. İkinci bölümde ise, ankete katılan kişilerin yoksullukla ilgili algılarını ve tutumlarını ölçmek amacıyla 5'li likert ölçeğine sahip 23 önerme bulunmaktadır. Önermeler “1. Kesinlikle katılıyorum” dan “5. Kesinlikle katılmıyorum” aralığında cevaplanmıştır.

Araştırmanın sonuç ve değerlendirme bölümünde, en temel toplumsal sorunların başında gelen yoksulluk sorununun azaltılması için, elde edilen bulgular doğrultusunda çözüm için politika esasları ve önermeleri geliştirilmeye çalışılmıştır.

5.2. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Analiz Teknikleri

Araştırmadaki değişkenlerin analizinde ana bileşenler (principal component analysis) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem kullanılırken, kişilerin sosyo-ekonomik durumunu ölçen değişkenler ele alınmıştır. Ana bileşenler analizi 20 ana bileşenle sonuçlandırılmıştır. Bu ana bileşenlerin varyans açıklama miktarı % 82 olarak bulunmuştur. Analiz yapılırken ana bileşenler Orthogonal yöntem olan Varimax yöntemiyle dönüştürülerek elde edilmiştir. Öz değeri 1'in üstünde olan ana bileşenler seçilmiştir. Ayrıca Doğrusal Regresyon Analizi ve Pearson Korelasyon Yöntemi ile değişkenler arasındaki açıklama miktarı ve ilişkiler bulunmuştur. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 15.0 programı kullanılmıştır. Yanılma olasılığı 0.05 olup, hipotezler çift yönlü alınarak $p \leq 0.05$ ise önemli farklılık olarak belirlenmiştir.

6. ARAŞTIRMA KAPSAMINDA YAPILAN ANKET SONUCU ELDE EDİLEN BULGULAR VE ANALİZLERİ

Bu bölümde, alan araştırması sonucu elde edilen veriler tablolar halinde sunulurken analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

6.1. Anket Verilerinin Toplulaştırılması

Anket katılımcılarına yöneltilen “Evde Kaç Kişi Yaşıyorsunuz Sorusuna Verilen Cevaplar” baz alınarak suretiyle ortaya çıkan araştırmanın evreni, 16.926 kişiye ulaşmaktadır. Diğer taraftan; bu soruya verilen cevaplarla ilgili veri dizisinin çokluk sayımının 1 ile 16 arasında değiştiği, modunun 5 kişi, ortalama hane halkı büyüklüğünün ise 6 kişi olduğu görülmektedir. Anketteki “Aylık Ortalama Geliriniz Ne Kadardır?” sorusuna katılımcıların, 2.580'i (% 86'sı) 100 – 500, 410'u (%13,7'si) 501 – 1.000,

10'u (%0,3'ü) ise 1.001–1.500 TL. arasında aylık ortalama gelirleri bulunduğu cevabını vermişlerdir. Gelir dilimleri ortalamalarının 300, 750 ile 1.250 TL. ve 1 ABD Doları'nın 1,8 TL olduğu varsayıldığında, anketin katılımcılarının günlük ortalama gelir düzeyinin kişi başına 2, 15 TL. veya 1,2 ABD Doları düzeyinde olduğu hesaplanmıştır.

Bunların yanı sıra, anketin katılımcılarının;

- % 11,9'unun 18–25, % 15'inin 26–30, % 16,7'sinin 31–35, % 15,2'sinin 36–40 yaş arasında olduğu, bir başka deyişle kümülatifte % 58,8'inin 18–40 yaş grubunda bulunduğu,
- % 79,3'ünün 10 yıldan fazla, % 18,9'unun da doğduğundan beri (asgari 18 yıldır) Diyarbakır'da yaşadığı,
- % 65,9'unun herhangi bir işte çalışmadığı,
- % 23,7'sinin çocuğunun bulunmadığı, % 53,4'ünün ise 1–4 arasında çocuğu bulunduğu,
- % 98,3'ünün hanesinde çalışan çocuk olmadığı,
- % 80,5'inin okur–yazar, % 15,2'sinin ilkokul, % 2,6'sinin ortaokul, %1,5'inin lise ve sadece % 0,2'sinin üniversite ve üzeri mezunu olduğu,
- % 86'sının 500, % 99,7'sinin ise 1.000 TL'nin altında aylık gelir elde ettiği, daha rahat bir yaşam için %28,2'sinin 1.001–1.500, % 62,1'inin ise 1.501–2.000 TL. aralığında bir aylık gelire sahip olmasına inandığı,
- % 54,2'sinin kendi evinin sahibi olduğu,
- % 78,36'sının evinde 1–7 arasında hane halkı sakini bulunduğu,
- % 57,2'sinin müstakil evde, % 24,5'inin apartman dairesinde, % 18,3'ünün ise gecekonduda ikamet ettiği,
- % 96,4'ünün evinde 1–3 arasında oda bulunduğu,
- % 98,7'sinin evini odun ya da kömür sobası ile ısıttığı,
- % 98,6'sının evinde internet bağlantısı bulunmadığı,
- %99,9'unun içme suyu olarak şebeke suyu kullandığı,
- % 85,3'ünün günde iki öğün yemek yediği,
- % 85,7'sinin hanesinde kimsenin kronik sağlık sorunu bulunmadığı,
- % 75,2'sinin sosyal güvencesinin yeşil kart olduğu,
- % 96,5'inin bütçesindeki en yüksek harcama kaleminin gıda olduğu,
- % 84,2'sinin gelir yetmediği zaman ilk olarak giyim harcamalarını kısıttığı,
- % 98,8'inin hane halkı üyeleri arasında araba sahibi olan hiç kimsenin bulunmadığı,
- % 46,3'ünün devletten, % 77,2'sinin ise herhangi bir kurum, şahıs veya vakıftan yardım almadığı,
- % Yaklaşık 97'sinin kredi kartı kullanmadığı veya banka kredilerinden hiç istifade etmediği,

- % 52,8'inin borcu olmadığı, % 41,4'ünün ise esnafa ve akrabalarına borçlu bulunduğu,
 - % 95,7'sinin yoksulluklarının temel sebebi olarak işsizliği gördüğü,
 - % 97,4'ünün Diyarbakır'daki en önemli sorunun işsizlik olduğuna inandığı,
 - % 96,1'inin yoksulluğun azaltılması için ilk olarak işsizliğin azaltılması gerektiğini düşündüğü,
- tespit edilmiştir.

Anketin ikinci bölümünü teşkil eden tutum anketi soruları ve alınan cevaplar Tablo-2'de özetlenmiştir. Tablodaki verilerden de anlaşılacağı üzere, anketin katılımcıları;

- % 99,7'si kendisini yoksul hissettiğini,
- % 99,7'si maddi sorunlar nedeniyle kendisini birçok şeyden kısıtladığını,
- % 99,7'si istediği gıdaları almakta güçlük çektiğini,
- % 98,4'ü temel ihtiyacı olan giysileri zor aldığını,
- % 42,2'si maddi ve sosyal olanaksızlıklardan dolayı sağlığına yeterince önem veremediğini,
- % 97,8'i maddi olanaksızlıklar nedeniyle tatile çıkamadığını,
- % 60,8'i maddi sıkıntılar nedeniyle günlük ihtiyaçları olan ekmeği evde yaptığını,
- % 97,8'i daha ucuz olması nedeniyle alışverişi pazardan yaptığını,
- % 12,9'u ailesinin aylık gelirinin temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğunu,
- % 90,5'i çalışarak bir gün daha iyi maddi durumda olacağına inandığını,
- % 17,6'sı maddi sıkıntılardan dolayı ulaşımında sıkıntılar çektiği, çoğu yere yürüyerek gitmek durumunda kaldığını,
- % 94,7'si faturalarını ödemekte güçlük çektiğini,
- % 96'sı maddiyattan dolayı, sinema, tiyatro vb. sosyal etkinliklere katılmadığını,
- % 95,3'ü maddi olanaksızlıklar nedeniyle eve gelen misafirlere ikram sunmada sıkıntı yaşadığını,
- % 12,9'u yaşanan semtin oldukça güvenli olduğunu düşündüğünü,
- % 14,3'ü mahallelerini komşuluk ilişkileri bakımından yeterli bulduğunu,
- % 92,1'i aile içi şiddetin ekonomik sebeplerden kaynaklandığını düşündüğünü,
- % 92,3'ü yoksul insanların suç işlemeye daha çok eğilimli olduğunu düşündüğünü,

- % 7,6'sı ileride daha iyi koşullarda yaşayacaklarına inandığını,
- % 40,9'u maddiyattan dolayı istediği gibi bir eğitim alamadığını,
- % 89,6'sı yaşam koşullarından memnun olduğunu,
- % 86,1'i kentteki diğer semtlerde yaşayanlarla aynı olanaklara sahip oldukları görüşünü taşıdığını, beyan etmiştir.

Tablo 2: Tutum Anketi Soruları ve Alınan Cevaplar

Önerme	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%
Kendimi yoksul hissediyorum.	2	0,1	2	0,1	3	0,1	2.824	94,1	169	5,6
Kendimi birçok şeyden maddi sorunlar nedeniyle kısıtlıyorum.	2	0,1	2	0,1	2	0,1	200	6,7	2.794	93,0
İstedğim, canımın çektiği gıdaları almakta güçlük çekiyorum.	3	0,1	3	0,1	4	0,1	118	3,9	2.872	95,8
Temel ihtiyacım olan giysileri zor alıyorum.	3	0,1	6	0,2	39	1,3	95	3,2	2.857	95,2
Maddi ve sosyal olanaksızlıklardan dolayı sağlığuma yeterince önem veremiyorum.	6	0,2	1.671	55,7	57	1,9	1.086	36,2	180	6
Maddi olanaksızlıklar nedeniyle tatile çıkamıyorum.	3	0,1	39	1,3	24	0,8	1.873	62,5	1.061	35,3
Maddi sıkıntılar nedeniyle günlük ihtiyacımız olan ekmeği evde yapıyoruz.	63	2,1	989	33	123	4,1	98	3,3	1.727	57,5
Maddiyattan dolayı istediğim gibi bir eğitim alamadım/alamıyorum.	3	0,1	25	0,8	1.685	56,2	1.123	37,4	164	5,5
Daha ucuz olması nedeniyle alışverişimi pazardan yapıyorum.	3	0,1	15	0,5	48	1,6	299	10	2.635	87,8
Yaşama koşullarımdan memnunum.	79	2,6	110	3,7	122	4,1	108	3,6	2.581	86
Ailemizin aylık geliri temel ihtiyaçlarımızı karşılayacak düzeydedir.	77	2,6	2.398	79,9	138	4,6	252	8,4	135	4,5
Çalışarak bir gün daha iyi maddi durumda olacağıma inanıyorum.	63	2,1	121	4,0	102	3,4	2.612	87,1	102	3,4
Evimizin genişliği ailemizin için yeterlidir.	2.648	88,3	113	3,8	79	2,6	82	2,7	78	2,6
Maddi sıkıntılardan	3	0,1	27	0,9	2.443	81,4	349	11,7	178	5,9

Önerme	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katlıyorum		Kesinlikle Katlıyorum	
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%
dolayı ulaşımında sıkıntılar çekiyorum (Çoğu yere yürüyerek gitme durumunda kalıyorum).										
Faturalarımızı ödemekte güçlük çekiyoruz.	3	0,1	34	1,1	124	4,1	2.656	88,6	183	6,1
Maddiyattan dolayı, sinema, tiyatro vb. gibi sosyal etkinliklere katılmıyorum.	3	0,1	39	1,3	78	2,6	2.706	90,2	174	5,8
Maddi olanaksızlıklar nedeniyle eve gelen misafirlerime ikram sunmada sıkıntı yaşıyorum.	3	0,1	75	2,5	64	2,1	376	12,5	2.482	82,8
Yaşadığımız semtin oldukça güvenli olduğunu düşünüyorum.	112	3,7	2.008	67,0	493	16,4	204	6,8	183	6,1
Kentteki diğer semtlerde yaşayanlarla aynı olanaklara sahip olduğumuzu düşünüyorum.	9	0,3	232	7,7	176	5,9	2.388	79,6	195	6,5
Aile içi şiddetin ekonomik sebeplerden kaynaklandığını düşünüyorum.	6	0,2	153	5,1	77	2,6	335	11,2	2.429	80,9
Mahallemizi komşuluk ilişkileri bakımından yeterli buluyorum.	6	0,2	2.358	78,6	207	6,9	225	7,5	204	6,8
Yoksul insanların suç işlemeye daha çok eğilimli olduğunu düşünüyorum.	3	0,1	103	3,4	125	4,2	2.628	88,3	121	4,0
İleride daha iyi koşullarda yaşayacağımıza inanıyorum.	17	0,6	66	2,2	2.688	89,6	177	5,9	52	1,7

6.2. İstatistiksel Analiz Bulguları

Değişkenler arasında bir bağımlılığın bulunması ve dolayısıyla bağımsız olmamaları durumunda istatistiksel analiz sonuçlarının yorumu oldukça güç olmaktadır. Bu gibi durumlarda kullanılan tekniklerin başında Temel (Ana) Bileşenler Analizi gelmektedir (Sangün, 2007:17). Ana Bileşen Analizi uygulanarak iki bölümden oluşan 65 soru, 20 yaklaşım altında toplanmıştır. Belirtilen yaklaşımlar altında anketi oluşturan sorular sıralanmıştır. Ana Bileşen Analizi sonucunda oluşan yaklaşımlar altında bulunan sorular daha anlamlı hale getirilmiştir. Ayrıca, her bir yaklaşımda

yer alan soruların ankette kaçınıcı soru olduğunu göstermek üzere ayrı bir tablo oluşturulmuştur.

Tablo 3: Anabileşenler, Yükleri, Öz Değerler ve Varyans Açıklama Miktarları

Ana Bileşenler	Ana Bileşenleri Oluşturan Değişkenler	Ana Bileşen Yükü	Öz Değer	Varyans Açıklama Miktarı
Ana Bileşen 1	43	-0.849	7,29	11.23
	44	-0.856		
	51	0.474		
	52	0.867		
	54	0.813		
	55	0.846		
	56	-0.514		
Ana Bileşen 2	57	0.705	4,16	7.39
	58	0.722		
	59	0.633		
	61	0.579		
	62	0.572		
Ana Bileşen 3	64	0.812	3,33	6.12
	53	0.726		
	60	0.835		
	63	0.752		
Ana Bileşen 4	65	0.604	2,88	5.43
	47	0.817		
	48	0.839		
	49	-0.875		
Ana Bileşen 5	50	0.751	2,61	5.01
	10	-0.401		
	11	-0.492		
	26	-0.617		
	28	0.671		
	31	0.558		
Ana Bileşen 6	33	0.329	2,34	4.60
	35	-0.344		
Ana Bileşen 7	4	0.892	1,99	4.07
	8	0.864		
	18	0.556		
	37	-0.457		
Ana Bileşen 8	40	0.499	1,65	3.53
	41	0.786		
	13	0.649		
Ana Bileşen 9	38	-0.655	1,44	3.21
	39	0.714		
Ana Bileşen 10	45	0.709	1,41	3.17
	46	0.679		
	23	0.853		
Ana Bileşen 11	24	0.845	1,38	3.12
	27	-0.342		
Ana Bileşen 12	6	0.763	1,29	2.99
	7	0.762		
Ana Bileşen 13	2	0.749	1,26	2.93
	5	0.589		
Ana Bileşen 14	9	-0.688	1,17	2.80
	17	0.652		
	20	0.624		
	30	0.68		

Ana Bileşenler	Ana Bileşenleri Oluşturan Değişkenler	Ana Bileşen Yüğü	Öz Değer	Varyans Açıklama Miktarı
	36	-0.245		
Ana Bileşen 15	1	0.615	1,13	2.73
	3	0.735		
Ana Bileşen 16	14	0.615	1,12	2.72
	16	0.654		
Ana Bileşen 17	29	0.754	1,10	2.69
	42	0.745		
Ana Bileşen 18	12	0.402	1,05	2.62
	15	0.35		
	32	-0.607		
Ana Bileşen 19	19	0.446	1,04	2.60
	25	0.706		
Ana Bileşen 20	21	-0.596	1,03	2.58
	22	-0.31		
	34	0.559		

Ana bileşen 1'de yer alan değişkenler: Yoksulluk Algısı Yaklaşımı (Y)

Y 1 (Kendimi yoksul hissediyorum),

Y 2 (Kendimi birçok şeyden maddi sorunlar nedeniyle kısıtlıyorum),

Y 3 (Daha ucuz olması nedeniyle alışverişimi pazardan yapıyorum),

Y 4 (Yaşama koşullarımdan memnun değilim),

Y 5 (Çalışarak bir gün daha iyi maddi durumda olacağıma inanıyorum),

Y 6 (Evimizin genişliği ailemiz için yeterlidir),

Y 7 (Maddi sıkıntılardan dolayı ulaşım sıkıntıları çekiyorum).

Ana bileşen 2'de yer alan değişkenler: Kültürel Haklardan Yararlanma Yaklaşımı (K)

K 1 (Faturalarımızı ödemede güçlük çekiyoruz),

K 2 (Maddiyattan dolayı, sinema, tiyatro vb. sosyal etkinliklere katılmıyorum),

K 3 (Maddi olanaksızlıklar nedeniyle eve gelen misafirlerime ikram sunmada sıkıntı yaşıyorum),

K 4 (Kentteki diğer semtlerde yaşayanlarla aynı olanaklara sahip olduğumuzu düşünüyorum),

K 5 (Aile içi şiddetin ekonomik sebeplerden kaynaklandığını düşünüyorum) ,

K 6 (Yoksul insanların suç işlemeye daha çok eğilimli olduğunu düşünüyorum) .

Ana bileşen 3'te yer alan değişkenler: İkamet Edilen Yerden Memnuniyet Yaklaşımı (İ)

İ 1 (Ailemizin aylık geliri temel ihtiyaçlarımızı karşılayacak düzeyde değildir),

İ 2 (Yaşadığımız semtin oldukça güvenli olduğunu düşünüyorum),

İ 3 (Mahallemizi komşuluk ilişkileri bakımından yeterli buluyorum),

İ 4 (İlerde daha iyi koşullarda yaşayacağımıza inanıyorum).

- Ana bileşen 4’te yer alan değişkenler: Ekonomik Güç Yaklaşımı (E)
- E 1 (Maddi ve sosyal olanaksızlıklardan dolayı sağlığıma yeterince önem veremiyorum),
- E 2 (Maddi olanaksızlıklar nedeniyle tatile çıkamıyorum),
- E 3 (Maddi sıkıntılar nedeniyle günlük ihtiyacımız olan ekmeği evde yapıyoruz),
- E 4 (Maddiyattan dolayı istediğim gibi bir eğitim alamadım/alamıyorum).
- Ana bileşen 5’te yer alan değişkenler: Nitelikli Yaşam Yaklaşımı (N)
- N 1 (Oturulan evin sahiplik durumu),
- N 2 (Oturduğunuz konut tipi),
- N 3 (Daha rahat bir yaşam için aylık geliriniz ne olmalıdır?),
- N 4 (Yemek yeme düzeniniz nasıldır?),
- N 5 (Kaç yıldır Diyarbakır’da yaşıyorsunuz?),
- N 6 (Beş yaşın altında veya doğumda ölen çocuk var mı?),
- N 7 (İlköğretimi bitirmeden bırakan çocuk var mı?).
- Ana bileşen 6’ da yer alan değişkenler: Hane Halkı Büyüklüğü Yaklaşımı (H)
- H 1 (Kaç çocuğunuz var?),
- H 2 (Evde kaç kişi yaşı yaşıyorsunuz?).
- Ana bileşen 7’de yer alan değişkenler: Çocukların Eğitimi Yaklaşımı (Ç)
- Ç 1 (Herhangi kurum, şahıs veya vakıftan maddi yardım alıyor musunuz?),
- Ç 2 (Ev içinde ne sıklıkla sigara içiliyor?),
- Ç 3 (Çocukların okuldaki başarı durumu nasıldır?),
- Ç 4 (Çocukların eğitim masrafları (kırtasiye, okul kıyafeti) karşılanabiliyor mu?).
- Ana bileşen 8’de yer alan değişkenler: Aile İçi İlişkiler Yaklaşımı (A)
- A 1 (Evinizi nasıl ısıtıyorsunuz?),
- A 2 (Çocuğa günlük veya haftalık harçlık veriliyor mu?),
- A 3 (Çocuğunuzun hasta olduğunu fark ettiğinizde ilk olarak ne yaparsınız?).
- Ana bileşen 9’ da yer alan değişkenler: Temel İhtiyaçların Karşılanabilirliği Yaklaşımı (T)
- T1(İstedğim, canımın çektiği gıdaları almakta güçlük çekiyorum),
- T2(Temel ihtiyacım olan giysileri zor alıyorum).
- Ana bileşen 10’ da yer alan değişkenler: Borçluluk Göstergeleri Yaklaşımı (B)
- B 1 (Kredi kartı kullanıyor musunuz?),
- B 2 (Banka Kredisi kullandınız mı?),
- B 3 (Aşağıdakilerden hangisine borcunuz vardır?).
- Ana bileşen 11’ de yer alan değişkenler: Ortalama Gelir Yaklaşımı (O)
- O 1 (Aylık ortalama geliriniz nedir?),
- O 2 (Çalışma durumunuz?).

Ana bileşen 12' de yer alan değişkenler: Kişisel Özellikler Yaklaşımı (Ö)

Ö 1 (Cinsiyetiniz),

Ö 2 (Eğitim durumunuz).

Ana bileşen 13' yer alan değişkenler: Devlet Desteği Yaklaşımı (D)

D 1(Sosyal Güvenceniz),

D 2 (Devletten herhangi bir yardım alıyor musunuz?).

Ana bileşen 14' yer alan değişkenler: Sağlık Durumu Yaklaşımı (S)

S 1 (Hanede kronik sağlık sorunu yaşayan var mı?),

S 2(Hanede daha önce ameliyat geçirmiş olan var mı?),

S 3 (Okula gitmeyen çocuk var mı?).

Ana bileşen 15' de yer alan değişkenler: Fiziksel Özellikler Yaklaşımı (F)

F 1(Yaşınız),

F 2 (Medeni Durumunuz).

Ana bileşen 16' da yer alan değişkenler: Sonradan Zarurileşen İhtiyaçların Karşılama Durumu Yaklaşımı (Z)

Z 1(Evinizde internet bağlantısı var mı?),

Z 2 (Hanede yaşayanlardan herhangi birinin arabası var mı?).

Ana bileşen 17'de yer alan değişkenler: Güvenlik Yaklaşımı (G)

G 1 (Sizce yaşadığınız şehrin en büyük sorunu nedir?),

G 2 (Evi terk eden çocuk var mı?).

Ana bileşen 18'de yer alan değişkenler: Mal Sahipliği Durumu Yaklaşımı (M)

E 1 (Evinizde salon dâhil kaç oda bulunmaktadır?),

E 2 (En çok harcama yaptığınız alan hangisidir?),

E 3 (Aşağıdaki eşyalardan hangisi evinizde yoktur?).

Ana bileşen 19'da yer alan değişkenler: Çocukların Gelir Düzeyinden Etkilenme Durumları Yaklaşımı (R)

R 1 (Hanede çalışan çocuk var mı?),

R 2 (Geliriniz yetmediğinde ilk olarak hangi harcamaları kısarsınız?).

Ana bileşen 20' de yer alan değişkenler: Politika Üretme Yaklaşımı (P)

P1 (Sizce yoksulluğunuzun temel sebebi nedir?),

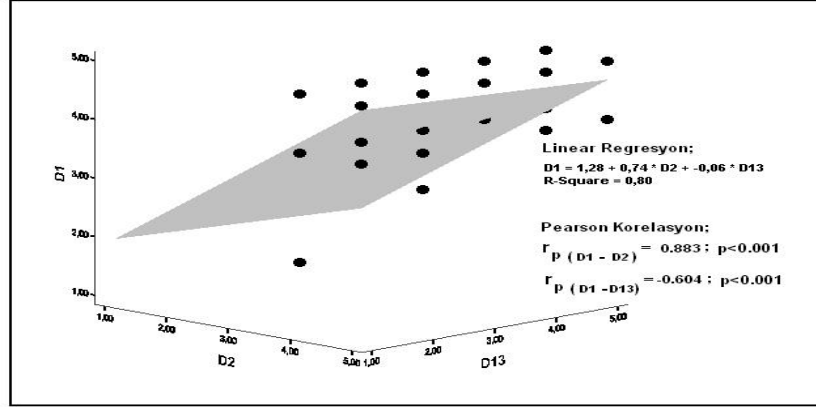
P 2 (Sizce yoksulluğun azaltılması için ilk olarak ne yapılması gerekir?),

P3 (İçme suyu olarak hangisi kullanılıyor?).

Tablo 4: Anket Soru Yaklaşımları

Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	K	K	K	K	K	K	I	I	I	I	E	E	E	E	N	N	N	N	N	N	N	H	H	C	C	C	C	A
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	5	6	7	1	2	1	2	3	4	1
4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	6	6	6	5	6	6	6	4	4	5	1	1	2	2	3	3	3	4	8	1	3	4	4	1	
3	4	1	2	4	5	6	7	8	9	1	2	4	3	0	3	5	7	8	9	0	0	1	6	8	1	3	5	4	8	8	7	0	1	3
A	A	T	T	B	B	B	O	O	O	O	D	D	S	S	S	F	F	Z	Z	G	G	M	M	M	M	R	R	P	P	P				
2	3	1	2	1	2	3	1	2	1	2	1	2	1	2	3	1	2	1	2	1	2	1	2	3	1	2	3	1	2	1	2	3		
3	3	4	4	2	2	2	6	7	2	5	9	1	2	3	3	1	3	1	1	2	4	1	1	3	1	2	2	2	2	3				
8	9	5	6	3	4	7					7	0	0	6			4	6	9	2	2	5	2	9	5	1	2	4						

Elde edilen ana bileşenler göz önüne alındığında, varyans açıklama miktarı en yüksek olan bileşen Y olduğundan, regresyon analizi oluşturulurken bu bileşendeki alt başlıklar değişken olarak seçilmiş ve aşağıdaki şekil elde edilmiştir.

Şekil 1: Regresyon ve Korelasyon Analizi Sonuçları

Şekil 1’de $D1=Y1$ (Kendimi yoksul hissediyorum) bağımlı değişkenin $D2=Y2$ (Kendimi birçok şeyden maddi sorunlar nedeniyle kısıtlıyorum) ve $D13=Y6$ (Evimizin genişliği ailemiz için yeterlidir) açıklayıcı değişkenler arasındaki Regresyon denklemi $D1 = 1,28 + 0,74D2 - 0,06D13$ şeklindedir. $D2$ ve $D13$ değişkenlerinin $D1$ ’i açıklama miktarı yüksek olup 0,80 olarak bulunmuştur. Ayrıca, $D1$ $D2$ arasında Pearson korelasyon katsayısı 0.883 yüksek ilişki olarak tespit edilmiştir ($p < 0.001$). $D1$, $D13$ arasındaki Pearson Korelasyon katsayısı negatif olup, -0,604 olarak önemli bulunmuştur ($p < 0,001$).

İlk göze çarpan, Regresyon içerisine giren bağımsız değişkenin $Y1$ olduğudur. Daha önce saydığımız birden çok bağımsız değişkenden $Y2$ ve $Y6$ dışında, sonuç tablosuna yansımamıştır. Bu bulgular sonucunda ulaşılan sonuç şudur: Kişilerin yoksulluk belirleyicisine etki eden en önemli bileşen Yoksulluk Algısı Yaklaşımı’dır.

Yoksulluk algısına neden olan etmenlere göz attığımızda;

- Kendimi yoksul hissediyorum,
- Kendimi birçok şeyden maddi sorunlar nedeniyle kısıtlıyorum,
- Daha ucuz olması nedeniyle alışverişimi pazardan yapıyorum,
- Yaşama koşullarımdan memnun değilim ,
- Çalışarak bir gün daha iyi maddi durumda olacağıma inanıyorum,
- Evimizin genişliği ailemiz için yeterlidir,
- Maddi sıkıntılardan dolayı ulaşımında sıkıntılar çekiyorum.

Diyarbakır'ın yoksulluk haritasını etkileyen neden nedir? diye soracak olursak, karşımıza Yoksulluk algısı yaklaşımı adlı bileşen ve bunun alt başlıkları olan etmenler çıkmaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda yapılması gereken bir diğer yorum da, ortaya çıkan Regresyon denklemi ve bu denklemin değişkenleridir:

$$D1 = 1,28 + 0,74D2 - 0,06D13$$

Elde edilen Regresyon denkleminde dikkati çeken en önemli öge; Evimizin genişliği ailemiz için yeterlidir değişkeninin kişinin kendini yoksul hissetme olasılığına negatif yönde etkisidir. Yani, Diyarbakır halkının gözünde evin genişliği bileşeninin değeri ne kadar büyük ya da kendimi birçok şeyden maddi sorunlar nedeniyle kısıtlıyorum ne kadar küçük ise kişinin kendini yoksul hissetme olasılığı da o kadar düşüktür.

6.3. Anket Verileri ve İstatistiksel Bulgulara İlişkin Bazı Yorum ve Tespitler

Çalışmamız kapsamında gerçekleştirilen anketin en dikkat çekici sonucu, Diyarbakır'daki kent yoksulluğunun temel sebebi olarak işsizliğin algılandığını ortaya koyması olup, bugüne kadar ki araştırmalar ise kentteki yoksulluğu ağırlıklı olarak zorunlu göç olgusuna bağlamıştır. Tamamı 18 yaşının üzerinde olan anketin katılımcılarının % 18,9'u doğduğundan beri, % 70,4'ü de 10 yılı aşan bir süredir Diyarbakır'da bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, en azından anketin katılımcıları ölçeğinde yoksulluğun zorunlu göçten kaynaklanmadığı söylenilebilecektir. Diğer taraftan, 2007–2008, 2008–2009, 2009–2010 ve 2010–2011 dönemlerinde Diyarbakır için net göç oranlarının sırasıyla ‰ –10,73, ‰ –7,58, ‰ –6,55 ve ‰ –6,48 olduğu (TÜİK, Erişim: 25.12.2012) göz önünde bulundurulduğunda, göç almak bir yana, Diyarbakır'ın göç verdiğini ortaya koymaktadır. Buna ilave olarak, “Yerlerinden Olmuş Kişiler Sorunu ve Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesine Yönelik Tedbirler” başlıklı strateji belgesinin Eylül 2005 itibarıyla yürürlüğe girmesi akabinde zorunlu göç olgusunun tedricen tersine çevrilmeye başlaması ve 1990'lar ile 2000'lerin ilk yıllarında mevcut olan şartlardaki değişime işaret etmesi, meselenin yeni bir vizyonla mercek altına alınması gerektiğini net bir şekilde ortaya koymakta ve anket bulgularının şaşırtıcı olmadığını desteklemektedir.

Ayrıca, anket soruları ana bileşen analizine tabi tutulmuş olup 65 soru 20 yaklaşım altında birleştirilmiştir. Bu ana bileşenlerin varyans açıklama miktarı % 82 olarak bulunmuştur. Varyans açıklama miktarı en yüksek olan değişken Yoksulluk Algısı Yaklaşımı olduğundan Regresyon analizi oluşturulurken bu bileşendeki alt başlıklar değişken olarak seçilmiş olup, regresyon denklemin sonunda kişinin kendini yoksul hissetmesini maddi sorunlarla doğru orantılı hanenin büyüklüğü ile ters orantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kişilerin maddi sorunlar nedeniyle sosyal aktivitelerinin kısıtlı olması neticesinde boş vakitlerinin tamamını hanede geçirmek zorunda olduğu evin büyüklüğünün hanede yaşayanların çekirdek aileden büyük olması sebebiyle yoksulluk algısı ile özdeşleştirildiği ve

kişinin kendini yoksul hissetme olasılığı ile hane büyüklüğü arasında negatif ilişki bulunmaktadır.

Söz konusu olgulara ilave olarak vurgulanması gereken üçüncü husus ise; anket sonuçlarının, katılımcıların kişi başına 2,15 TL. sı günlük, 64,5 TL. sı aylık ve hane başına aylık 365 TL.sı tutarındaki gelir düzeylerinin, TÜRK-İŞ'in Eylül 2012 itibarıyla hesapladığı 949,14 TL.sı açlık, 3.091,65 TL.sı yoksulluk sınırının (TÜRK-İŞ, 2012:1) bir hayli altında kaldığını göstermesidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Diyarbakır'da yoksulluğun tüm boyutlarıyla tanımlanması amacıyla gerçekleştirilen çalışmamızda uluslararası yoksulluk çizgileri bağlamında kentin durumu irdelenmiş ve uygulanan pilot anket çalışması çerçevesinde yoksulluğa yol açan yapısal ve dinamik faktörlerin analiz edilmesine çalışılmıştır. Diyarbakır'da kentsel yoksulluğunun ortadan kaldırılmasına yönelik politika ve programların formüle edilmesi kapsamındaki öneriler ise aşağıda özetlenmektedir:

Diyarbakır'da kentsel yoksulluğun azaltılmasına yönelik gerek kamu ve yarı kamusal, gerekse de özel kesimce yürütülen tüm iyi niyetli çalışmalar, maalesef bu alanda Türkiye ve Dünya genelinde hayata geçirilen benzer uygulamaların kaderini paylaşarak yoksulluğu ortadan kaldıramamış veya minimize edememiştir. Özele inmek gerekirse, kamu sektörü yoksulluğun azaltılması için gerek yatırımlar, gerekse de doğrudan gelir destekleri, transfer harcamaları ve sair mekanizmalar aracılığıyla Diyarbakır'a önemli miktarlarda kaynak transfer etmiştir. Ancak uygulamadaki tecrübeler göstermiştir ki; yoksullukla mücadelede özellikle de sosyal refah devletinin gereği olarak hayata geçirilen bu uygulamalar, çözüm beklentilerini karşılayamamıştır. Bu nedenle de yoksulluğun giderilmesinde yeniden dağıtımçı politikalarla ziyade, ülke ekonomisinde istikrarlı büyüme sağlanması ve yoksullar lehine uygulanacak pozitif ayrımcılık politikaları vasıtasıyla bu büyümeden nasiplerini almalarının sağlanması, yoksulluğun azaltılması bağlamında daha etkin sonuçlar doğuracaktır. Zira pastanın yeniden paylaşılmasından ziyade pastanın büyütülerek tekrardan paylaşılması daha rasyonel olacaktır.

Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus, sosyal refah devleti uygulamalarının devleti büyütmesi ve kamu sektörünün ürettiği mal ve hizmetlerdeki kalitesizlik ile üretken faaliyetlerdeki israfın, savurganlığın ve verimsizliğin bir türlü önüne geçilememesi karşısında, icracı devlet anlayışının bir kenara bırakılarak bunun yerine devletin denetleyici ve yönlendirici bir misyon dâhilinde faaliyet göstermesi gerektiğini savunan görüşlerin, gün geçtikçe yoksullukla mücadele çabalarına daha fazla entegre olmaya başlamasıdır. Bir başka deyişle, yoksullukla mücadelede devletin başat aktör olmasının beklenen başarıları beraberinde getirememesi, aşağıda dile getirilen politika önermelerinin devletin icracılığı mümkün mertebe bir kenara bırakarak bu alandaki doğrudan/dolaylı tüm politikalarda

olabildiğince yönlendirici ve denetleyici rol üstlenmesini öngören vizyon dâhilinde reorganize edilmesi gerektiği perspektifi dâhilinde kaleme alınmıştır. Yani yoksullukla mücadele, piyasa ekonomisinin temel prensipleri erozyona uğratılmadan üretimin artırılması ve işsizliğin azaltılması temelinde şekillendirilmelidir.

Yoksulluğun sağlıklı ve geriye dönüş olmaksızın ortadan kaldırılmasının en isabetli yolu, hiç kuşkusuz yatırımların artırılması suretiyle işsizliğin azaltılması ve kent sakinlerine daha fazla gelir elde etme olanağı sağlanmasıdır. Yapılacak yatırımların fiziki ve beşeri sermayeye olduğu kadar bugüne kadar hep ihmal edilen kentin sosyal sermayesine de yönlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Fiziksel sermaye yatırımlarının, altyapının yanı sıra, mukayeseli üstünlükler teorisi çerçevesinde Diyarbakır'ın görece avantajlı olduğu/olma potansiyelinin bulunduğu organik tarım, mermer ve tarımsal sanayi yatırımları ile inşaat, eğitim, ulaşım ve turizm gibi hizmet sektörleri başta olmak üzere iktisadî faaliyetler üzerinde canlandırıcı ve istihdamı artırıcı etkiler yapacak alanlara yönlendirilmesi şarttır. Hatta belirli zaman dilimleriyle sınırlı kalmak kaydıyla spesifik sektörlerde emek yoğun üretim teknolojilerinin teşviki, işsizliğin ve dolayısıyla da yoksulluğun azaltılması bağlamında olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ayrıca mikro kredi uygulamalarının teşviki ve mümkün mertebe tabana yayılması, mevcut üretim olanaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasının sağlanması ile kapasite kullanım oranlarının artırılması, yoksullukla mücadelede kısa vadede en etkin sonuçlar vermeye aday politika önermelerinin başında gelmektedir

Yoksulluğun azaltılması için beşeri sermayeye yönelik yapılacak yatırımlar ise; her seviyedeki eğitim imkânlarının geliştirilmesi, mesleki bilgi ve becerilerin artırılması, eğitim kalitesinin iyileştirilmesi, sağlık hizmetleri standartlarının hem nitelik hem de nicelik bakımından yükseltilmesi perspektifleri dâhilinde şekillendirilmelidir. Ayrıca şeffaflığı, denetlenebilirliği ve hesap vermeyi esas alan etkin ve uyumlu bir kamu yönetimi sisteminin hayata geçirilmesi, idari, hukuki ve mali yönetimlerin eşgüdüm/koordinasyonu, uygun ve istikrarlı bir siyasi ortam oluşturulması, merkezi ve mahalli idare organlarının uyumlulaştırılması, yoksulluğun azaltılması için kamu sektörünün yeniden yapılandırılmasında göz ardı edilemeyecek hedeflerdir. Kamu hizmetlerinin daha etkin bir şekilde sunulması, kadın, yaşlı ve çocuk yoksullara pozitif ayrımcılık uygulanması,

sivil toplum kuruluşlarının sürece daha etkin aktörler olarak dâhil edilmeleri, temiz çevre, gıda, hava, su ve enerji arzının sağlanması ve sürdürülebilirliği, kırsal yoksulluğun azaltılması için tarımın desteklenmesi, işsizliğe, sağlığa ve sosyal güvencesizliğe karşı zorunlu özel sigorta mekanizmaları geliştirilmesi, toplumsal dayanışmayı arttıran sosyal politikaların devreye alınması da yoksulluğun azaltılması çabalarında gözetilmesi gereken politika önermeleridir. Geliştirilecek tüm teşvik uygulamalarında mümkün mertebe direkt parasal yardım yapılmamasına, gönüllülük esasına dayalı ve proje bazlı olmasına, hayata geçirildikçe aşama aşama sağlanmasına özen gösterilmelidir.

İnsanın yaşam kalitesi ve standartlarının geliştirilmesi, bireysel donanımlarının, mesleki bilgi ve becerilerin artırılması da beşeri sermayeye yatırımlarla mümkün olabilecektir. Her seviyedeki eğitim imkânlarının geliştirilmesi amacına hizmet edecek her türlü yatırım, beşeri sermayenin geliştirilmesine hizmet edecektir.

Diğer taraftan, yüzyıllar boyunca farklı dili konuşan, farklı dinlere, kültürlere ve etnik kökenlere mensup şahısların barış, kardeşlik ve hoşgörü içerisinde bir arada yaşadığı Diyarbakır'ın, günümüzde terörle ve yoksullukla özdeşleşmesinin kabul edilebilir bir yanı bulunmamaktadır. Bu sorunun çözülmesi için fiziki ve beşeri sermayeye yönelik yatırımlarla eş zamanlı olarak kentin tükenmeye yüz tutan sosyal sermayesine de yatırım yapılmalıdır. İlk olarak Diyarbakır'ın kent dışındaki, kent dışındaki kesimlerin de Diyarbakırlılar nezdindeki menfi algısı değiştirilmelidir. Bu algının değiştirilmesinde, kökleri Diyarbakır'a dayanan, bir dönem Diyarbakır'da yaşamış olan ve kente karşı her zaman romantik duygular bekleyen kesimlerden istifade edilmelidir. Kent ve bölge genelindeki asayiş ve güvenlik sorunlarının çözümü için vakit geçirilmeksizin bir toplumsal mutabakat geliştirilmesine, dışlanmışlık, soyutlanmışlık, ayrımcılık ve ikinci sınıf muamele algısının azaltılmasına ağırlık verilmelidir. Artık bölgede devletin paternalist değil, hizmetkâr yüzü ve uygulamalarının ön plana çıkarılması gerekmekte olup, bu yolda son yıllarda atılmaya başlanan adımlar hızlandırılmalıdır. Bunun için de her şeyden önce Diyarbakır ile ülke ve bölge arasında erozyona uğrayan güven ilişkileri sermayenin melezleştirilmesi suretiyle yeniden tesis edilmelidir. Normlar ve ağ bağlantıları ile karşılıklı menfi algı/önyargıların değiştirilmesine ağırlık verilmelidir. Kamunun özel sektörle özel sektörde kendi içerisindeki ilişkilerinde karşılıklı güven tesis edilmeli, bunun için de karşılıklı ön yargıların ortadan kaldırılmasına önem ve öncelik verilmelidir.

Nihai olarak değinilmek istenen husus ise şudur: insanoğlu neredeyse kendisinin dünya üzerinde varoluşundan bu yana savaş verdiği yoksulluğa karşı kesin bir zafer kazanmayı bir türlü başaramamış, yoksulluğu ortadan kaldıramamıştır. Ancak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik çabaların bugüne kadar başarısız olması veya en azından yetersiz kalması, gelecekte de akıbetinin aynı olacağı anlamına gelmemektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması veya en azından ihmal edilebilir bir seviyeye indirilmesi, ne kadar yavaş ve sancılı süreçleri içerirse içersin nihai hedef olmalı ve tüm kalkınma politikalarının omurgasını teşkil etmelidir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi geneli ile Diyarbakır özeli için yoksulluğun, ülkemiz gündeminin en üst sırasında yer alan terör ve asayiş sorunları açısından elverişli bir ortam oluşturması nedeniyle, ortadan kaldırılmasına yönelik yürütülen çalışmalar daha da hızlandırılarak sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

1. Açıklın, Neriman (2008), “Poverty and The Social Mobility Chances of Youth Generations: A Case Study in Istanbul and Gaziantep”, *Journal of International Social Research*, Volume: 1, Issue: 3, pp. 34–54,
2. Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar (2002), “Gelir Dağılımı Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (Editör: Coşkun Can Aktan), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, s. 1–21,
3. Alcock, Pete (1997), *Understanding Poverty*, Macmillian Press, London,
4. Altay, Asuman (2005), “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyoekonomi Dergisi*, Temmuz – Aralık, s. 155–178,
5. Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 60–76,
6. Arslan, D. Ali (2010), “Kırsal Türkiye’de Değişmeyen Tek Şey Yoksulluk: 17 Yıl Öncesi ve Sonrası İle Ankara/Güdül-Kavaközü Köyü”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 374–426,
7. Bıçkı, Doğan (2011), “Türkiye Kırsalında Yoksulluk Sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü Örneği”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1, s. 161–180,
8. Bıçkı, Doğan (2007), “Analysis of Urban Poverty by Cultural Factors: An Overview on Bursa Case”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 13, s. 211–233,
9. Bigsten, Arne and Shimeles Abebe (2011), “The Persistence of Urban Poverty in Ethiopia: A Tale of Two Measurements”, *Applied Economics Letters*, Vol: 18, No: 9, pp. 835–839,
10. Bishop, John, A., Luo, Feijun ve Pan, Xi (2006), “Economic Transition And Subjective Poverty In Urban China”, *Review of Income and Wealth*, Series: 52, Number: 4, p.p. 625 – 641,
11. Cafri, Reyhan (2009), *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Ana Bilim Dalı, Adana,

12. Canbay, Tülin ve Selim, Sibel (2010), “Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğu”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 10, Sayı: 2, s. 627– 649,
13. Cheal, David (1996), *New Poverty, Families in Postmodern Society*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London,
14. Dansuk, Ercan (1997), *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi*, Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara,
15. Devlet İstatistik Enstitüsü (2004), “DİE 2002 Yoksulluk Çalışması Haber Bülteni”, DİE Yayınları, Ankara,
16. Devlet Planlama Teşkilatı, [DPT, (2001)], “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu”, *8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2599- ÖİK: 610, Ankara,
17. Dinçoflaz, Janset N. (2009), *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara,
18. Diyarbakır Valiliği (1995), *2000’e Beş Kala Diyarbakır*, Diyarbakır,
19. Ekin, Nusret (2000), *Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul,
20. Erdoğan, Güzin (2002), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri (Editör: Coşkun Can Aktan)*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, s. 363–434,
21. Erkan, Rüstem ve Bağlı, Mazhar (2005), “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, s. 105–124,
22. Ersoy, Melih ve Şengül, Tarık (2002), *Kente Göç ve Yoksulluk–Diyarbakır Örneği*, ODTÜ Yayınları, Ankara,
23. Eş, Muharrem ve Güloğlu, Tuncay (2004), “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”, *Bilgi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 79–93,
24. Field, Frank (1983), *The Minimum Wage*, Policy Studies Institute, London,

25. Freidani, Alexandre Apsan (2007), “Amartya Sen, the World Bank, and the Redress of Urban Poverty: A Brazilian Case Study”, *Journal of Human Development*, Vol: 8, No: 1, p.p. 133–152,
26. Gülensoy, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara,
27. Gündoğan, Naci (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, *ASOMEDYA (Ankara Sanayi Odası Dergisi)*, Ocak–Şubat, s. 42–56,
28. Işık, Sayım ve Mert, Mehmet (2011), “İşsizlik ve Yoksulluk Sorununu Çözmeye Yönelik İstihdam/Gelir Garantisi Politikalarının Uygulanabilirliği: Antalya Örneği”, *İş, Güç; Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt: 13 Say: 1, s. 51–80,
29. Karacadağ Kalkınma Ajansı (2012), *İstatistiklerle Şanlıurfa – Diyarbakır 2012*, Diyarbakır,
30. Kaya, Faruk (2011), “Ağrı Kent Profilinde Sosyo–Ekonomik Boyutlarıyla Kentsel Yoksulluk”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, s. 219–242,
31. Kesici, Mehmet Rauf (2007), “Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 13, s. 121–158,
32. Kirmanoğlu, Hülya (2005), “Amartya Sen’in Özgürlük ve Kalkınma Üzerine Düşüncelerine Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, (/Prof. Dr. Türkan Öncel’e Armağan),
33. Kule, Hüner ve Es, Muharrem (2005), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Sayı: 50, s. 259–300,
34. Kumar, Krishna T., Gore, Anil P. and Sitaramam, V. (1996), “Some Conceptual and Statistical Issues on Measurement of Poverty”, *Journal of Statistical Planning and Inference*, Volume: 49, Issue: 1, p.p. 53–71,
35. Kunduracı, Nevzat Fırat (2009), *Yoksullukla Mücadele –Beşeri Sermaye İlişkisi*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara,

36. Kurşuncu, Hatice (2006), *Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı Kent ve Çevre Bilimleri, Ankara,
37. Kusek, Jody Z. Ve Rist, Ray, C. (2010), *On Adımda Sonuç Odaklı İzleme ve Değerlendirme Sistemi (Çeviren: Can ŞİMŞEK)*, Dünya Bankası ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara,
38. Mac Pherson, S. ve Silburn, R. (1998), “The Meaning And Measurement of Poverty”, *Poverty: A Persistent Global Reality* (Editör: Dixon, J. Ve Macarov, D.), Routledge, New York,
39. Marquesa, Eduardo, Bichir, Renata, Pavez, Thais, Zoppi, Miranda, Moya, Encarnacio’n and Pantoja, Igor (2009), “Networks and Spatial Segregation In The Production of Urban Poverty in , Sa’o Paulo”, *Local Environment*, Vol: 14, No: 9, p.p. 809–817,
40. May, Julian (2001), “An Elusive Consensus: Definitions, Measurement and Analysis of Poverty”, United Nations Economic Commission for Africa (ECA) and Economic Policy Research Center, *Pro–Poor Growth Strategies in Africa*, Chapter: 2, Expert Group Meeting Munyonyo Speke Resort Kampala, Uganda 23–24 June 2003, s. 3, http://www.uneca.org/eca_resources/meetings_events/espdp/poorgrowth/julian.pdf (Erişim: 25.12.2012),
41. Odabaşı, Ferhat (2009), *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara,
42. Önder, Harun ve Şenses, Fikret (2005), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar (Prof. Dr. Kemali Saybaşılı’ya Armağan)*, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 199–221,
43. Özbek Sönmez, İpek (2007), “Concentrated Urban Poverty: The Case of Izmir Inner Area, Turkey”, *European Planning Studies*, Routledge, Volume: 15, No: 3, pp. 319–338,
44. Öztürk, Mualla ve Çelik, Recep (2008), “Diyarbakır Ovasının Yeraltı Su Seviye Haritalarının Coğrafik Bilgi Sistemi (Cbs) İle Tespiti”, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) 2. Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 1, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) İnşaat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, s. 125–135,

45. Pınarcıoğlu, Melih ve Işık, Oğuz (2008), “Not Only Helpless But Also Hopeless: Changing Dynamics of Urban Poverty in Turkey, the Case of Sultanbeyli”, *European Planning Studies*, Routledge, Volume: 16, No: 10, pp. 1353–1370,
46. Ramessur, S. Seetana, B. and Rojid, S. (2010), “Roads and Poverty: New Evidences from Africa”, *Journal of Poverty*, Vo: 14, p.p. 166–182,
47. Sangün,Levent (2007),”*Temel Bileşenler Analizi, Ayırma Analizi,Kümeleme Analizleri ve Ekolojik Verilere Uygulanması Üzerine Bir Araştırma*”,Çukurova Üniversitesi,Fen Bilimleri Enstitüsü ,Su Ürünleri Ana Bilim Dalı,Adana,
48. Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği [SYMSKD (2007)], Diyarbakır Kent Yoksulluk Haritası, Gün Matbaası, İstanbul, Sayı: 47, s. 21,
49. Şenses, Fikret (2002), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul,
50. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü – [KSSGM (2001)], *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi*, Ankara,
51. Taş, Yunus H. ve Özcan, Selami (2012), “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı (Bildiriler Kitabı)*, 11–13 Ekim 2012, Alma Ata/Kazakistan, s. 423 – 430,
52. Temiz, H. Ejder (2008),”*Dünya’da Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri*”,Çalışma ve Toplum Dergisi,
53. Toriql, Bashar and Salim, Rashid (2012), “Urban Microfinance and Urban Poverty in Bangladesh”, *Journal of the Asia Pacific Economy*, Vol: 17, No: 1, p.p. 151–170,
54. Türkiye İstatistik Kurumu web sitesi, <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=startArama>, (Erişim: 25.12.2012),
55. Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK (2011)], *Bölgesel Göstergeler 2010*, TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır, TÜİK Yayın No: 3577, Ankara,
56. Türk Dil Kurumu (TDK), <http://tdkterim.gov.tr/bts/>,(Erişim: 25.12. 2012),

57. TÜİK (2008), *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı (Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6)*, TÜİK Yayın No: 3186, Ankara,
58. TÜİK (2012), *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (2012)*, TÜİK Yayın No: 3649, Ankara,
59. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu [(TÜRK-İŞ), 2012], *Haber Bülteni*,
60. <http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/aclikeylul12.doc>, (Erişim: 25.12.2012),
61. UNICEF, (2004), *Dünya Çocuklarının Durumu 2005, Çocukluk Tehdit Altında*, UNICEF Yayınları, Ankara,
62. Yaşar, M. Ruhat (2009), “Elazığ Yoksulluk Haritası Projesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, s. 249–264,
63. Yıldız, Mehmet Zeydin ve Alaeddinoğlu, Faruk (2011), “Göç Ve Yoksulluk: Hakkâri Örneği”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 437–462.